

HEEM

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR OVERMAAS

Uitgave : Langohr-Veltmans-Vreuschemen Komitee,
35 Melkerijstraat, Halle (Brabant-België)

Postcheck : 5202.51
Telefoon : 02/56.76.54

Abonnement : 150 Fr per jaar
Het gewoon nummer : 25 Fr
Het dubbelnummer : 50 Fr.

7° Jaargang
Nr 1
Jan.-Febr. 1963

OP EN TAPIET

blz.

In Memoriam Monseigneur Kerkhofs.	2
Het Kasteel van Beusdaal, tekening.	3
Sippenaken - Het Kasteel van Beusdaal, door J.v.V.	4
L'Ancienne Coutume du Duché de Limbourg en versions romane et thioises du Début du XVII ^o siècle	9
Schoppem - Een oud stuk Weg, door Dr J.Nyssen	17
Flitsen uit ver Verleden.	
Hendrik II koopt het Kasteel Dalhem.	23
Aus dem Leben hiesiger Bauern.	24
Uit het Verleden van Eupen - Opstand tegen het nieuw Reglement.	28
Eupen - Bergkapelle, tekening.	30
250 Jahre Bergkapelle zu Eupen, door K.Janssen-Hauzeur	31

Mogen wij onze lezers en lezeressen vriendelijk vragen het bedrag van
het leesgeld 1963 te willen overschrijven op onze postcheckrekening ?
Wij danken oprecht.

IN MEMORIAM Mgr KERKHOFS

Op 31 December 1962 overleed te Luik Mgr Louis-Jozef Kerkhofs, bisschop van Luik-Limburg, in de ouderdom van 84 jaren. Mgr Kerkhofs werd geboren te Valmeer op 15/2/1878. Hij studeerde te Peer, Hasselt, St-Truiden en Rome. In 1900 priester gewijd, werd hij professor in St-Truiden en Luik. In 1927 werd hij tot bisschop aangesteld, bij het overlijden van Mgr Rutten. Op 8/12/1961 werd hij wegens ziekte uit dit ambt ontheven. De ter aarde bestelling geschiedde in zijn geboortedorp.

"Quia ego servus - omdat ik dienaar ben" was zijn bisschopsleuze. Dienaar in de volle zin van het woord, is hij geheel die tijd geweest. Dienaar "in stilte", als echt Limburger.

Het Belang van Limburg schrijft dat iedereen hem beschouwde als "een heilig man".

Grenz-Echo "Jetzt erst, in diesen Stunden, scheint man die ganze Grösse dieses Bischofs zu erkennen"

De woelige Luikenars erkenden : "notre évêque, c'est un saint."

Het L.V.V. Komitee bewaart van de overleden kerkvorst volgend aandenken. Op 23/10/1954 schreef Mgr, bij gelegenheid van het overlijden van pastoor Veltmans, een ontroerd en verheven brief, gepubliceerd in het "Pastoor Veltmans Gedenkboek".

En toen Mgr op 10/2/1958 inschreef op genoemd gedenkboek, voegde hij, bij het bedrag der inschrijving, een verder som als "s t e u n".

Dat stille gebaar van de hoge kerkvorst is voor onze werking een kostbare aanmoediging gebleven.

Bij de foto : van r. naar l Mgr Kerkhofs Kan Hub Keufgens pastoor-deken V. Schoonbroodt, burgemeester Alph Baltus, zijn begroetingsrede uitspreekend, pater Lambert Janssen. Genomen te Montzen op 6/8/1945, bij gelegenheid van het toedienen van het H Vormsel.

H E I L I G H A R T I N S T I T U U T

MECHELEN aan-de-Maas

Bisschoppelijke Inrichting voor Lager en Middelbaar Onderwijs

1. Lagere School
2. Middelbare School (volledige oude en moderne humaniora)
3. Lagere Normaalschool.
(Latijn - Wetenschappen en Wetenschappelijke B.)
4. Technische School (A4, A3, A2 en B2)

Gezonede ligging in Limburgse Maasvallei

EXTERNAAT EN INTERNAAT

Tel. 011/67.016

S I P P E N A K E N

B E U S D A A L

Toen het Comité d'Initiative des Trois Frontières voor enkele jaren zijn werkzaamheden inzette, die helaas sedertdien ingedommeld schijnen, en voor de pers een rondrit op touw zette door de verschillende platdietse dorpen, werden de deelnemers het meest getroffen, naast de pracht van weiden en bossen langs hellingen en op de heuvelkammen, door de "aartsvaderlijke rust".

Dit laatste gold in eerste instantie voor het kleinste onzer dorpen, Sippenaken, waarover wij in deze en volgende bijdragen iets willen vertellen.

Verwonderlijk doet het aan, in deze aartsvaderlijk rustige gemeente, een aloud, bonkig kasteel te ontmoeten, Beusdaal.

Het is gelegen bijna te paard op de huidige Belgisch-Nederlandse grens, ongeveer halverwege Sippenaken-dorp en Opsinnich (Remersdaal). Doch waar deze weg van Sippenaken tot omtrent Beusdaal loopt langs landelijke hoeven en groene weiden, is hij omzoomd van Beusdaal tot Opsinnich door prachtige bossen.

Wij laten in een volgend nummer pastoor Ritzen zg. over deze bossen, levende katedralen, zijn dichterlijke ziel uitstorten, om onze blikken eerst te richten naar het slot gelegen in het dal op de zoom van het bos : Beusdaal.

Paul J. Rensonnet meent te mogen aannemen dat Beusdaal zou dienen afgeleid van de naam der eerst gekende heren "Oys", die hij met Oest (Eysden) vereenzelvigt, nl. Aboysdale, Abousdale, Bousdale, Beusdaal, zou aldus het dal van de Oys zijn. Enkel volledigheidshalve vermelden wij de interpretatie : bös-thal, dal der bozen.

Zoals nog andere kastelen in onze streek, o.m. Schimper, Eyneburg, wordt Beusdaal toegeschreven aan Karel de Grote, die er een jachtslot zou gebouwd hebben. Deze legende wordt door geen enkel bewijs gestaafd.

De slottoren, in breuksteen, het oudste gedeelte van Beusdaal werd niet voor de 13e eeuw gebouwd. Het is veruit de machtigste slottoren van alle oude Limburgse kastelen. Aan de basis zijn de muren 2 m. 50 dik. Oorspronkelijk was hij voorzien van een aantal kleine vensters, achteraf toegemetseld. Hun openingen zijn nog zichtbaar.

Ieder verdieping vormt één enkele zaal ; deze op het gelijkvloers met zwaar tongewelf, deze van de eerste verdieping met gotische kruisribgewelven. De bovenste verdiepingen hebben plankenvloeren.

De vier hoeken eindigen op sierlijke erkers, waarvan de noordwestelijke als gevang heeft dienst gedaan. In 1930 trof men er nog oude boeien aan en een uit metalen platen bestaande dwangbuis. Door de zuidwestelijke erker leidt een wenteltrap naar de zoldering, waar ganse bomen in de bekapping verwerkt, een overweldigende indruk maken.

Het hoge dak is met schaliën afgedekt. Een pyramide-vormige basis draagt een klokketorentje met scherpe spits. Zes windhanen met wapen Geeraerd Colyn (1692) voltooiën het geheel. Dit doet verrassend decoratief aan. Dit dak werd in de XVIIe eeuw opgetrokken.

Het kasteel zelf, zoals het er nu staat, dagtekenit uit de 17^e eeuw, met overblijfsels uit de 16^e. Het vormt een winkelhaak. De twee armen worden in beslag genomen door de woonvertrekken. De zuidwest hoek wordt geflankeerd door een sterk uitspringende vierkante toren. De westvleugel wordt naar het noorden verlengd door een kapel. Over deze kapel zullen wij in een volgende bijdrage uitwijden. De zuidvleugel leunt ten oosten aan tegen de reeds besproken slottoren.

De verbouwingen aan het kasteel van Beusdaal zijn hoofdzakelijk te danken aan graaf d'Oultremont. Deze heeft naar geen kosten gekeken om van de oude landelijke waterburcht een der mooiste kastelen te maken van geheel het land, midden een eigendom van rond de 300 hectaren.

DE HEREN VAN BEUSDAAL.

De oudst gekende bezitter van Beusdaal is Johan, genamt Schevart van Oys, in 1323. (1)

In 1334 is er spraak van Herman van Abousdayl, echtgenoot van Katharina, waarschijnlijk zoon van Johan voornoemd.

In 1367 ontmoeten wij Herman van den Bousdal. Met zijn dochter Elisabeth verdwijnt het geslacht Beusdaal. Elisabeth huwt inderdaad Jan van Eys. Het kasteel gaat over naar deze familie. (2)

Volgens Dr Lens hadden de eerste heren van Beusdaal en deze van Wyre eenzelfde oorsprong.

Het geslacht Eys stamde af, volgens de legende, van een ridder, gezel van Karel de Grote. Na met deze de veldtocht in Spanje tegen de Moren beëindigd te hebben, werd hij door de keizer aangesteld als beschermheer van het rijk tegen de Friezen. Hij vestigde zich te Eys, in het land van Wittem.

Herman van Eys, zoon van Jan, is eigenaar einde van de 14^e en begin van de 15^e eeuw. Hij treedt in het huwelijk met Johanna van Tzevel (3).

Zijn zoon Johan huwde Jutto Krummel van Eynatten (4), zijn tweede zoon trouwde met N. van den Broeck.

Uit dit laatste huwelijk sproot Johan van Eys van Beusdaal, Deze trad in de echt met Cecile van Cosselaer. (5)

Hun zoon Gerard van Eys verbond zich in de echt met Anna van Ellerbom en had twee kinderen, Johan en Eva.

Eva erfde de bezitting en bracht door haar huwelijk met Johan Colyn (+1606) het kasteel in het bezit der Colyn (6).

In 1606 verheft Johan Colyn, zoon van voorgaande, het leen. Na hem, in 1643, doet zulks zijn zoon Johan-Adolf Colyn, heer van Beusdaal. Op

10 december 1651 stelt de Spaanse fiscus Johan-Adolf in het bezit der heerlijkheid Beusdaal. Hij trad in het huwelijk met Anna-Maria van Eynatten, die hem een zoon schonk Johan-Gerard van Colyn, die het leen verhief in 1692.

Zijn weduwe Maria-Sophia de Herselle verheft 1700 in naam van haar zoon Adolf-Georges-Francis-Willem, later baron van Colyn.

Baron van Colyn huwde gravin Antoinette-Françoise-Amour van Hoensbroeck. De echt was ongelukkig. Ze scheidden in 1748.

Zijn zuster baronesse Maria-Adrienne-Guillemine van Colyn verheft op 24/5/1753.

Als erfgenaam duidde zij graaf François-Constantijn-Cesar van Hoensbroeck aan, die heerlijkheid en kasteel verhief op 18/1/1760. (7)

Deze, prins-bisschop van Luik geworden, schonk zijn goederen aan zijn neef graaf Pierre-Ch. Fr. A. de Méan-Beaurieux, zoon van zijn zuster Anna-Elisabeth-Fr. van Hoensbroeck en François-Antoine de Méan.

Door de Fransen verjaagd, zal graaf de Méan in ballingschap sterven, te Wenen in 1802.

Bij overlijden van graaf Pierre de Méan kwam Beusdaal in het bezit van zijn dochter gravin Constance-Th. D.A. de Méan (1785-1846) echtgenote van baron François-J. E. van Stockem.

Zonder erfgenamen ging Beusdaal over in handen van gravin Françoise-Aloise de Méan (1792).

Deze huwde in 1810 baron C.F. de Copis, burggraaf van Bavay. Zij erfde Beusdaal en liet, bij overlijden, het domein over aan Maria-Th. A.C. de Copis, geboren 1818.

Maria de Copis trad in 1837 in de echt met graaf Theodoor-A.J. d'Oultremont, geboren in 1815.

Hun derde zoon Florent-Ferd. J.L. d'Oultremont kwam in het bezit van het domein in 1875. Hij liet het kasteel restaureren, niet altijd op zeer gelukkige wijze.

Graaf Florent overleed ongehuwd en stelde als erfgenaam aan Joseph-A.M.E.H. d'Oultremont, oudste zoon van zijn broeder Eugeen.

Joseph d'Oultremont was gehuwd met gravin Isabella van Geloes.

Hij verkocht Beusdaal aan Wilhelm-Johan-Abraham Huyzer.

Nu zal Beusdaal het toneel worden van een makabere geschiedenis. Tijdens een reis naar het zonnige Griekenland overleed de jonge echtgenote van de h. Huyzer. Hij liet het lijk balsemen, plaatste het in een zerk met glazen deksel in een grafkelder nabij de kapel van het kasteel. Het verbleef er tot omstreeks 1934/35.

De nieuwe eigenaar trad dan in de echt met gravin Josephine-L.L.H. de Marchant en d'Ansemburg. Op 30/1/1934 moest hij het kasteel verkopen.

Het ging over in handen van Victor Woos, industrieel te Verviers.

Bij diens overlijden ging Beusdaal aan zijn twee zoons en dochter.

Zij behielden de Beusdaaler bossen doch verkochten de hoeve, het kasteel, het park en de vijvers aan Jean-Louis Vander Heyden - Vaessen (1949-1950) die er thans nog verblijft. Voor hem verbleven twee generaties Vander Heyden op de uitgestrekte hoeve, aan het kasteel palende, nl. Joseph Vander Heyden - Baltus, vader van Louis, en nog vroeger een tak Vander Heyden uit Voerendaal.

Het kasteel, met park en vijvers, werd in Mei 1951 aangekocht door de vereniging zonder winstbejag "Colonies scolaires catholiques liégeoises".

Bronnen :

- Les Délices du Duché de Limbourg, door Guy Poswick, uitgave Archives Verviétoises.
- Le Chateau de Beusdael, door Paul J. Rensonnet, architecte.
- Armorial du Duché de Limbourg et des Pays d'Outremeuse, door Dr Lens.
- Le Nord-Est de la Province de Liège et le Canton d'Eupen, door Dr J. Langohr.

- 1) Het wapen der heren van Beusdaal (XIIIe eeuw) was een keel (rood) met gouden schuinbalk, vier gouden blokken in het schildhoofd, vier in de punt.
- 2) Geslacht afkomstig uit Eys-bij-Wittem.
Willem-Adolf van Eys, genamt Beusdael, was schepen van Aken (1672-1729), heer van Vaalsbroich en Ter Silien.
De familie was in de 17^e eeuw eigenaars van de heerlijkheden Hendrik-kapelle en Belderbusch.
Uitgestorven in de 18^e eeuw.
Wapen : gekwartileerd, 1 en 4 rood met gouden kruis, 2 en 3 rood met gouden blokken.
- 3) Het geslacht Tzevel of t'Zievel bezat in het graafschap Valkenburg, Itteren, Schin-op-de-Geul, Oud-Valkenburg, Meersenhoven.
Willem van t'Zievel was commandeur te St-Pieters Voeren in 1467.
- 4) Het geslacht Krummel van Eynatten, ook Ruyff, nam zijn oorsprong in de bank Walhorn. Van 1380 tot 1530 heren van Ruyff, 1390 van Mutzhagen.
- 5) Jan van Cosselaer, bastaard van Jan II hertog van Brabant, was heer van Wittem en bezitter van de molen van Lemiers, sinds 1345.
- 6) Westfaals geslacht, trad in 1573 in het bezit van Oud-Valkenburg.
Bij het in bezit nemen in 1606 van de heerlijkheden Beusdael en Sippenaken, kreeg de familie Colyn zitting in de adel van het hertogdom Limburg. Stierf uit bij de dood van Adolf Colyn van Beusdael op 25/5/1753.
Wapen : gekwartileerd, 1 en 4 met kruis van sabel (zwart), 2 en 3 zilver met adelaar - blauw met gouden dwarsbalk.
- 7) Herman Hoen van Brouck, ridder, bouwde het kasteel Brouck in 1360, verkreeg van Johanna, hertogin van Brabant, de heerlijkheid Brouck of Ingenbroich, later markiesaat.
De familie bezat : Beusdael en Sippenaken (bank Montzen), Einrade (Rolduc), Geul, Bunde, Ulestraten (Valkenburg), Cadier, Oost, 's-Graavenvoeren en Weerst (Dalhem).
Wapen : zilver met leeuw van sabel (zwart).

DE HEREN VAN BEUSDAAL

1323 Johan, genamt Schevart van Oys.
 1334 Herman van Abousdayl x Katharina
 1367 Herman van den Bousdal
 Elisabeth van Beusdael x Johan van Eys
 +1462 Herman van Eys x Johanna van Tzevel
 Johan van Eys Herman van Eys
 x Jutto Krummel v. Eynatten x N. van den Brouck
 Johan van Eys van Beusdael
 x Cecile van Cosselaer
 +1578 Gerard van Eys
 x Anna van Ellerbom
 Johan
 1606 Eva
 x Johan Colyn
 Johan Colyn
 1643 Johan-Adolf van Colyn
 x Anna-Maria van Eynatten
 1692 Johan-Gerard van Colyn
 x Maria-Sophia van Herselle
 1700 Adolf-G.F.W. baron van Colyn
 x Ant.F.A. van Hoensbroeck
 1753 Maria A.G. van Colyn (zuster van Adolf)
 1760 François C.C. van Hoensbroeck, prinsbisschop (neef)
 Pierre Ch. F.A. de Méan-Beaurieux (neef)
 Constance T.D.A. de Méan x Fr. J.E. van Stockem (zonder erfgen.)
 °1792 Françoise A. de Méan x C.F. de Copis
 °1818 Maria T.A.C. de Copis x Theodoor A.J. d'Oultremont
 1875 Florent F.J.L. d'Oultremont (ongehuwd)
 1882 Joseph A.M.E.H. d'Oultremont (neef) x Isabelle van Geloes
 1921/ W.J.A. Huyzer x Odette Wery
 1934 x Josephine de Marchant en d'Ansemburg
 1934/ Victor Voos
 1949 Erfgenamen Voos.
 1949/ Jean-Louis Vander Heyen -Vaessen
 1951
 1951 Colonies scolaires catholiques liégeoises

L'ANCIENNE COUTUME DU DUCHE DE LIMBOURG
EN VERSIONS ROMANE ET THIOISES
DU DEBUT DU XVIIe SIECLE.

Van de hand van de hh. Jean Thisquen, rechter bij het tribunaal van Eerste Aanleg te Luik, Joseph Moors, professor aan de Rijksuniversiteit te Luik, met de medewerking van de h. Robert Massart, leraar aan de Ecole des Hautes Etudes commerciales et consulaires de Liège, verscheen in de "Publications du Centre national de Recherches dialectales de l'Est de la Belgique", Fascicule 4, een werk onder bovengenoemde titel.

In ons nummer van Juli-Augustus 1960 hadden wij het genoegen een omstandige besprekking te wijden aan de studie "La Coutume ancienne du Duché de Limbourg XVe siècle" van de hand van rechter Jean Thisquen en uitgegeven in de "Verzameling van de Oude Costumen van België" door het Ministerie van Rechtswezen.

In deze eerste uitgave besprak de h. Thisquen achtereenvolgens 21 nog bekende manuscripten, benevens de uitgaven Christijn (1682) en Casier et Crahay (1889).

5 dezer handschriften waren in het Diets gesteld, de overige in het Romaans. Wij herinneren er aan dat wij, evenals de h. Thisquen het woord "diets" evenals hij "thiois" in de oorspronkelijke zin gebruiken, nl. "les langues, dialectes ou parlers moyen-néerlandais ou bas-allemand utilisés jadis dans nos provinces belgiques" (1).

Na de beknopte studie van ieder dezer handschriften, bracht de eerste uitgave, in hun geheel, bladzij na bladzij, artikel tegenover artikel, de teksten :

Quoitbach (voor 1624), Diets, aldus geheten naar de griffier die er talrijke afschriften in aanbracht, ten dienste van de funktionarissen van Limburg en Hendrikkapelle ;

Caldenborch (1632), Romaans, naar de griffier hij het Hoge Gerechtshof te Limburg, berustend in het Rijksarchief van Den Haag.

Reeds in deze eerste uitgave werd door rechter Thisquen, gezien het uitzonderlijk belang dat deze manuscripten op philologisch gebied vertoonden, men weet dat in ons gebied sedert eeuwen drie kultuurtaalen, het Nederlands, het Frans en het Duits, op mekaar inwerkten, aangekondigd dat een bijkomende uitgave in voorbereiding was, waarin de aandacht zou gevestigd worden op deze bijzondere aspekten.

Naast de rechtskundige J. Thisquen, gesproten uit een geslacht dat gevuld kon worden onder de vooraanstaande burgerij van Limburg tot in de 15^e eeuw toe, namen hun eigen aandeel in deze tweede uitgave, de hh. Moors en Massart, specialisten op taalgebied.

Het voorwoord, achtereenvolgens geschreven door de hh. Thisquen, Moors en Massart, verdient voor onze lezers te worden toegelicht.

Historisch Overzicht.

Het zeer korte historisch overzicht van de h. Thisquen nemen wij hier bijna in zijn geheel over.

" C'est commettre une erreur que de dire qu'à la suite de la victoire de Woeringen remportée en 1288 par le duc Jean Ier de Brabant, le Limbourg fut uni politiquement à cet autre duché, perdit son autonomie et vit son histoire se confondre avec la sienne. En réalité, cette bataille eut pour effet de créer une union personnelle des deux principautés dans le chef de leur duc, union à laquelle vint s'adoindre par la suite un pacte d'union indissoluble conclu entre les villes. Les deux duchés conservèrent néanmoins leur autonomie, leurs coutumes et leur administration propre.

" On doit également tenir compte de cette situation, comme de la proximité immédiate des territoires de Liège, d'Aix et de Maestricht, ainsi que les rapports commerciaux entretenus avec ces régions, pour estimer les influences que le duché de Limbourg subit de l'extérieur au point de vue de son histoire et de sa langue.

" A propos de celle-ci, et sans vouloir m'immiscer dans un domaine où je n'ai point de compétence, qu'il me soit permis d'émettre certaines remarques que m'inspire l'examen de documents anciens remontant jusqu'au XIVe siècle.

" Le langage courant des Limbourgeois était, selon les régions qu'il habitaient, le roman ou le thiois. Ces langues subirent certainement l'influence de celle qui était pratiquée dans les régions limitrophes, de celle dans laquelle se traitaient les affaires commerciales, de celle dans laquelle étaient rédigés les documents adressés par les instances politiques ou judiciaires supérieures, de celle que l'on parlait dans les écoles et les universités dont les intellectuels avaient suivi les cours. Je ne cite qu'un exemple ; celui de Bertin de Caldenborch, greffier de la Haute Cour de Limbourg, né dans cette ville en 1609, qui poursuivit ses études successivement à Mortroux, Maestricht, Trèves et Bruxelles.

" On ne peut non plus négliger le fait que les religieux des abbayes du Val-Dieu et de Rolduc se recrutaient non seulement dans le duché de Limbourg proprement dit, mais également dans les régions circonvoisines. Depuis le XIIIe siècle, l'abbaye de Rolduc possédait le droit de patronage sur l'antique paroisse de Baelen ainsi que sur celles qui en furent démembrées aux siècles suivants, parmi lesquelles la paroisse de Limbourg administrée par un religieux de Rolduc ayant le titre de prévôt. Par ailleurs, il faut remarquer que nombre de familles possédantes ou dirigeantes, fixées dans le Limbourg, tiraient leur origine du comté de Fauquemont, de la Gueldre, du pays de Juliers, des villes de Maestricht et d'Aix-la-Chapelle, où elles continuaient d'entretenir des relations familiales et autres, fort suivies.

" Dès lors, se comprend parfaitement la remarque de M. Boileau : "... la langue écrite présentait encore au XVIe siècle et même au XVIIe siècle un caractère particulariste, alors que se manifestait ailleurs une tendance à l'unification linguistique." On ne s'étonnera donc pas

" de rencontrer, dans les textes édités ci-après, des formes hybrides, inconnues et originales.

" Une dernière remarque doit encore être faite à propos des juristes limbourgeois parmi lesquels étaient ceux qui utilisèrent, copierent ou rédigèrent les textes publiés. Il ne m'est pas possible actuellement d'affirmer qu'ils se trouvaient dans l'obligation légale" de connaître à la fois le roman et le thiois, mais il est permis de dire qu'en fait, ceux d'entre eux en tout cas qui occupaient des fonctions à la Haute Cour ou aux Etats du Duché, comprenaient en écrivaient ces idiomes d'une manière satisfaisante. Comment en eût-il été autrement puisque ces fonctions les appelaient à correspondre avec les conseils centraux établis en Brabant, à entendre les justiciables et à rédiger des jugements ou des décrets susceptibles d'être compris par les habitants des différentes régions ?

" N'est-il pas permis de dire dès lors que le territoire de l'ancien duché de Limbourg est, parmi ceux qui composent actuellement notre pays, celui qui, pour le passé comme pour le présent, présente le plus d'intérêt pour l'étude des formes, de l'évolution et de l'influence réciproque de nos trois langues nationales ?

De behandelde Manuscripten.

De auteurs zijn, om philologische redenen, gedeeltelijk afgeweken van het oorspronkelijke plan. Zoals we zegden werden eerst de manuscripten Quoitbach (Diets) en Caldenborch (Romaans) gepubliceerd. Nu wordt de voorkeur gegeven aan de handschriften Hannot en Quoitbach (Diets) naast Franquin (Romaans).

Herhalen wij nog even hun oorsprong.

Manuscript Hannot.

Wordt aldus genoemd naar Claude Hannot, die de tekst f1 115 v1 ondertekte. De jongste tekst door hem aangebracht dateert van 1/10/1602. De familie Hannot leverde verschillende ambtenaren, meijers en schepenen, hoofdzakelijk aan de streek van Herve en Clermont. Twee volle neven, van dezelfde naam, leefden ongeveer op het gelijke tijdstip, de ene, meijer te Walhorn, zoon van Thomas, griffier te Clermont van 1584 tot 1604, de tweede meijer te Clermont van 1604 tot 1615 en te Herve van 1604 tot 1637.

De h. Thisquen is geneigd de voorkeur aan eerstgenoemde (Walhorn) te verlenen, omdat de banken van Herve en Clermont de Franse taal bezigden (2).

Manuscript Quoitbach.

Henri Quoitbach, griffier van Beucken (1609-1650) en Hendrikkapelle, tekent bladzijde 113 v° en 116. De jongste tekst door hem geschreven dagtekent van September 1624.

Dat dit dokument in gebruik was bij ingezeten van Hendrikkapelle blijkt uit een privé schrijven, toevallig in het bundel vorhanden, gericht aan Henri de Tiège, schepene dezer vrijheid, verder uit enkele stempels met wapen van de familie Born, eveneens uit Hendrikkapelle.

Het bevat f° 106 tot 112, een "Coppie vuyt die rechten der fryheit ende borgerij tot Capell", f° ii2 v° 113 v° copie eener ordonnantie in het Diets door het Hoge Hof van Limburg, 15/2/1563, aan de meijers en schepen van Hendrikkapelle.

Beide Dietse teksten worden tegenover mekaar gedrukt op de bovenste helft van de bladzijden. De Romaanse tekst staat op de onderste helft links, terwijl de philologische e.a. notas de onderste helft van de rechtse bladzijde innemen.

Manuscript Franquin. (Romaans)

Nicolas Franquin schreef dit dokument tussen 1577 en 1614. Hij was priester uit het bisdom Luik en pastoor te Ortho en nadien te Sclessin.

Buiten het Limburgs Gewoonterecht hebben de overige stukken in het handschrift vorhanden, meestal betrekking op het prinsbisdom Stavelot-Malmedy.

Het manuscript Franquin werd verkozen, boven o.m. het handschrift Caldenborch, in de eerste uitgave gepubliceerd, op aanraden van de h. Massart. "La version extraite de ce manuscrit, bien qu'incomplète, était inédite et intéressante au point de vue philologique, selon l'opinion de Mr Massart"(3)

Wegens het ontbreken van bepaalde tekstgedeelten werd voor deze berroep gedaan op het handschrift bewaard in de Kon. Bibliotheek van België, Brussel.

Manuscript Kon. Bibliotheek van België

Het stuk werd rond 1636 geschreven. Het was, volgens advies van de schrijvers, in gebruik bij het Hoge Hof van Limburg of een haar ondergeschikte instelling. Het werd herhaaldelijk gecopieerd.

In de notas worden ook de varianten in andere manuscripten vermeld, nl. uit het manuscript Kox (2^e helft der 17^e eeuw. Bibl. der Universiteit Tübingen) – het manuscript Düsseldorf, copie van het vorige, in het archief der stad Düsseldorf. Beide zijn uit Rolduc afkomstig.

Bij de Romaanse tekst wordt ook naar het manuscript Caldenborgh verwzen.

De h. Thisquen besluit zijn voorwoord met volgende vragen : "dans l'é-tude que j'ai annoncée d'autre part, il est démontré que cette coutume fût rédigée en langue romane dès 1475 au moins. Le fût-elle avant cette date ? A quelle époque remonte la version thioise ? Quelle est la langue de l'archéotype ? (4)

de hh. Moors en Massart valt de taak te beurt hierop het antwoord te geven. Zij bekennen onmiddellijk hun onmacht ter zake. Toch trekken zij belangrijke besluiten.

Note philologique sur le mss. thiois

Uit de besluiten van de h. Moors lichten wij.

1e Les versions thioises remontent à un modèle thiois commun.

" A première vue, l'on serait tenté d'attribuer la concordance entre les deux versions au fait que l'une des deux aurait été copiée de l'autre, mais de très nombreuses méprises communes prouvent que les deux co-

" pistes ont mal compris une version plus ancienne, qui a peut-être servi " de modèle lors des deux transcriptions.

" Ce modèle devait être écrit en brabançon, comme le fond de la lan- " gue le montre, et les deux scribes l'auront copié en l'adaptant, plus " ou moins consciemment, à la langue employée dans la région ; celui de H. " a été le plus loin dans cette voie. Les copistes étaient des indigènes...

Deze manuskripten werden niet het ene van het andere afgeschreven, wel allebei van eenzelfde niet meer bekende tekst. Deze tekst was in het Brabants gesteld (5), door de copist min of meer aan de streektaal aangepast. De aanpassing (aan het Duits) is het verst doorgedreven in het handschrift Hannot. (Walhorn).

2° Les versions thioises ne procèdent pas directement d'un modèle roman.

De Dietse handschriften komen niet rechtstreeks voort van een Romaans model.

Dit spruit voort uit een aantal vergissingen, onmogelijk in geval van vertaling. De schrijvers kenden Frans en hebben mogelijk een Romaans model geraadpleegd.

3° L'auteur de la version romane publiée n'a pas utilisé de modèle thiois.

De schrijver van de Romaanse tekst bezigde geen Diets model. Wel gebruikt hij enkele algemeen gekende en gebruikte woorden, meest plaatsnamen.

Note sur le ms roman.

De h. Massart schrijft :

" La langue de la Coutume est composite. Langue de greffiers, langue " de notaires, langue de juristes locaux, elle rassemble, à côté des for- " mes linguistiques communes aux territoires du nord et de l'est du domaine " français au moyen âge, des termes propres au vocabulaire juridique, des " formes latines ou des latinismes, des mots influencés par le dialecte " local, et, dans une très faible mesure, des éléments germaniques.

Tot daar de auteurs.

De h. Jean Thisquen vond in familietraditie en in de liefde tot de grond zijner vaderen de moed een werk van zeer grote omvang en van uitzonderlijke waarde aan te pakken en tot een goed einde te brengen. Persoonlijk deelt hij de eer met zijn medewerkers, de professoren Moors en Massart. Dit kan hem slechts eren.

Het werk is niet af. De afwerking "la connaissance exacte des concepts que ces termes représentent" wordt toevertrouwd "à une collaboration étroite des philologues et des historiens du droit."

In breder kringen dan deze der philologen en geschiedkundigen van het recht, wekt deze publikatie belangstelling.

Daarom wensen wij nu en dan een bladzijde te wijden aan het oude gewoonterecht onzer voorvaderen in de overtuiging dat onze lezers die met belangstelling zullen lezen en vergelijken met de in onze huidige samenleving voortlevende of gewijzigde gebruiken.

Heem heeft niet de pretentie een op rechts- en taalkundig gebied, feilloze vertaling te geven van de oude teksten. Zelfs de geleerde auteurs van onderhavig werk bekenden hun onmacht daartoe.

- 1) Thisquen : La Coutume ancienne... blz. 10.
De h. Thisquen herhaalt in het voorwoord tot de tweede uitgave, blz. 6 : il n'existe, à notre connaissance, aucune édition importante de textes en thiois de cette région, semblables à ceux présentés aujourd'hui. Les philologues qui les ont lus y découvrirent, parfois avec étonnement, des formes ou des termes exceptionnels. On y décèle l'influence des dialectes brabançons ou rhenans, mais il est souvent difficile de déterminer avec assurance lequel de ceux-ci domine. C'est pour cette raison qu'après réflexion nous avons qualifié la langue de thiois, terme générique souvent rencontré dans les anciens documents limbourgeois et qui permet d'éviter les qualificatifs de néerlandais, germanique, rhénan ou ripuarien.
- 2) Wij beamen volledig de zienswijze van de h. Thisquen, alhoewel niet volledig om dezelfde reden. De Hoogduitse inslag is in het manuscript Hannot opvallend. Niettemin zou het interessant blijven te kunnen nagaan in hoeverre Clermont in de behandelde periode Romaans of Dietssprekend was.
- 3) Blz. 14 van het geciteerde werk.
- 4) Blz. 16 idem
- 5) Het Brabants was gedurende het Ancien Régime de kultuurtaal in het hertogdom Limburg, tegenover het eigen Limburgs dialekt.
Cfr. Boileau, Enquête dialectale sur la Toponymie germanique du Nord-Est de la Province de Liège, blz. 17.
" Et, à en juger d'après des documents non-officiels datant du XVIIIe siècle dont nous avons pu prendre connaissance, il semble bien que le "brabançon", c.a.d. le néerlandais, était devenu, à la fin de l'ancien régime, la principale, sinon l'unique langue écrite par les autochtones. C'est fort probablement le cas, non seulement dans les villages de l'ouest, encore de nos jours officiellement "flamands", mais aussi dans les anciens bans de Baelen et de Montzen, aujourd'hui également francisés, ainsi qu'à Lontzen. C'est moins sûr en ce qui concerne le ban de Walhorn.

HIER NAE VOLGEN DIE VRIJHEIJT D.....
 VAN LIMBOURG, ALSOE ALS DER SCH.....
 VAN LIMBOURGH HUIJDET ENDE HE.....
 ENDE VAN SIJNEN AUTVAEDER VONDEN HEE

Inden iersten soe roepen wijnr aen die heilige drijevuldicheijt ende
 der stadt vrijheijt, mijt oijck daernae mijns genedichs heeren hoocheijt,
 inden manieren als hiernaer geschreven staet.

1 T'is te weeten dat die Schepens van Limborgh hueden ende halden
 ende van hunnen autvaeder vonden hebben dat der burger van Limborgh
 beede noch schettinge schuldich en is, heerschou..., noch eijniger
 kunne dienst die den heer aen h.. begeren mach.

2 Voirts mehr soe en is gheen hoff binnen den van Limborch
 die over des burgers oever sijn gereedt goet t'zo wijssen
 alleen die Schepens van Limborch.

10 Van Wijsschen.

Voorts meer soe mach een burger int wasser vijsschen drijc ...
 en ter wechen voir sijn nootorff endet. rcoopen, met een hamme,
 11 ende nijet ... een garne ; ende oijck mach der burger iaegen
 met den honde ende nijet met ... arne.

12 Van vee Toocht.

.... soe moegen die burgers van Limborchht van koen,
 ossen, ende vercken keeren in onses geneden heeren walt ende,
 stuck voer twee penninck, bij alsoe dat hij die voer Lichtdaeghe
 gedregen heeft, ende die ver voer Sijnte Ians dach.

13 Van S'Hertoegen walt.

Daernaer soe heeft der burger sijn houwe in mijns heeren walt
 van allen doeden ende liggen.. holtzen ; ende voirts soe mach hij een
 beucke affhouwen voer dartich penninck, ende een eij.. voer dartich
 14 schellinck aenden voortstmeester ende aen die voirsters van elcken
 eijcke of. beucke drijc penninck. Waert oijck saecke dat der burger
 bouwen wilde, soe sal het heij.... aenden voortsmeester, den welcken
 hem ... mach weijgeren van sijne rechten, te weeten een flesse wijns
 aen hem, een flesse wijns aend.. Schepens, ende elcker voirster een
 halff quart wijns.

15 Voirts mehr soe mach een burger sijn goet w....romme neemen op
 allen plaetsen daer het, sonder misdoen.

16 Oijck is te weeten dat die nijet schuldich en sijn die
 burgers pant te noch te vraegen, dan van een vaetgedinghe tot
 ... anderen, noch en sullen sij nijet pandenwanneer ... negen voet
 vuijt den bosch sijn ; ende den burger anders anbracht woerde, hij
 mucht sijn onscholt doen, oft hem gelieffde.

Nota : de puntjes duiden onleesbare letters aan in de tekst.

HIERNA VOLGT DE VRIJHEID DER STAD
VAN LIMBURG ZOALS DE SCHEPENEN VAN
LIMBURG ZE HEBBEN BEHOED EN BEWAARD EN
VAN HUN VOORGANGERS OVERGEÉRFD.

Vooreerst roepen wij de Heilige Drievuldigheid tot getuige alsmede de Stadsvrijheid, vervolgens ook mijns genadigen heer's hoogheid, op de wijze zoals hierna geschreven staat.

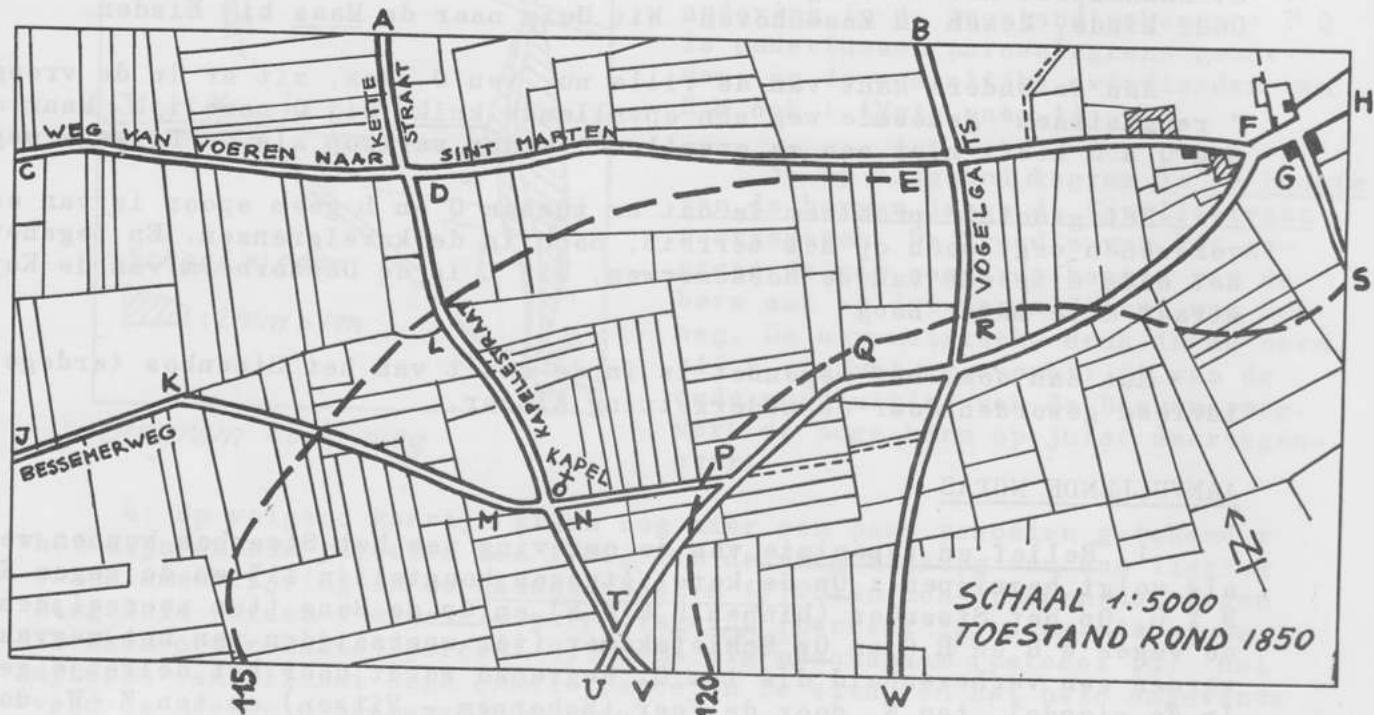
- 1 Te weten dat de schepenen van Limburg hoeden en bewaren en van hun voorgangers hebben overgeérfd, dat de burger van Limburg belasting noch schatting schuldig is, leger- noch enige andere dienst die de heer van hem begeren mocht.
- 2 Voorts dat er geen hof bevoegd is binnen het land van Limburg, om over het lijf of de bezittingen van de burger te vonnissen tenzij de schepenen van Limburg.
- 10 Van Vissen.
Voorts mag een burger in 't water vissen, drie dagen per week, voor zijn eigen nooddurf en niet om te verkopen, met een hamme (1) en niet met het net ; en ook mag de burger hazen jagen met de hond doch niet met netten (2).
- 12 Van Veetocht.
Idem mogen de burgers van Limburg hun tocht (veestapel, D. Zücht) van koeien, ossen en varkens weiden in het woud en het ven van onze genadige heer voor 2 penningen het stuk, op voorwaarde dat de koe voor Lichtmis geboren werd en de varkens voor St-Jan.
- 13 Van 's Hertogen woud.
Daarna heeft de burger zijn houwe (sprokkelrecht) in het woud mijns heren van alle dode en liggende hout ; voorts mag hij een beuk afhouwen voor 30 penningen, een eik voor 30 schillingen aan den vorstmeester en aan de boswachters 3 penningen voor elke eik of beuk. Ware het zaaks dat de burger bouwen wilde dan zal hij de vorstmeester daarvan in kennis stellen, die hem zijn rechten niet kan weigeren, te weten een fles wijn voor hem, een fles wijn aan de schepenen en aan elk boswachter een half kwart wijn.
- 15 Voorts mag een burger zijn goed wederom nemen op alle plaatsen, waar hij het vonde, zonder hierom te misdoen.
- 16 Ook is te weten dat de vorster niet verplicht is de burger pand te brengen noch te vragen, dan van een rechtszitting tot de andere. Ook zullen zij niet panden (- Mnl. met geweld roven - aanhouden ?) wanneer zij negen voet uit het bos zijn; en als de burger anders aangebracht wordt mag deze zijn onschuld bewijzen zoals het hem belieft.

(1) cfr het Duitse HAMEN = beutelformiges Netz in einem Ring, der an einem als Handhabe dienenden Stiel befestigt ist. Meyers Konversationslexikon.

(2) stroppen ?

S C H O P P E M

EEN OUD STUK WEG

Valt op op de kadasterkaart van 's-Gravenvoeren dat het verlengde van de Bessemerweg, K L, nabij het Steenbos, een kromme lijn is. We bedoelen de perceelengrenzen. Andere kavelgrenzen zijn recht. Een kromme lijn op de kadasterkaart betekent iets ; hier, een verdwenen wegvak, 185 m. lang.

Het feit valt des te meer op daar de huidige weg, K M, géén kavelgrens is. Op één plaats wordt hij nog elk jaar mee omgeploegd.

Het onderzoek op het terrein (1) geeft te zien dat K L evenmin als het stukje I K holle weg was (2). Wel is er bij punt L aan de westkant van de Kapellestraat (vroeger heette dit stuk ook Kettestraat) een uitdieping in de berm : de voormalige aansluiting van de Bessemerweg met de Kapellestraat (3). Het stuk K L bestaat hoofdzakelijk uit prikdraadafsluitingen, gedeeltelijk uit niet te oude hagen.

In 1770 bestond K L nog als weg en met de naam Bessemerweg. Het stuk K M N daarentegen vinden we niet vermeld, en N P evenmin. Dit wil niet zeker zeggen dat ze nog niet bestonden, maar het is toch mogelijk dat men toen nog moest rondgaan volgens I K L N T P Q Tussen 1770 en 1870 is K L dan opgenomen geworden in de aanpalende eigendommen.

Interessant aan het hele geval is dat de Bessemerweg dus vroeger zo maar vertrok voor de plaats van de Romeinse villa (op ons kaartje met stippeltjes aangegeven) (5). Hij loopt dan in betrekkelijk rechte lijn naar St-Annakapel. Het verlengde ervan loopt dan rechtlijnig verder over de Oude Linde, Mesch en Zesenhoven- Wit Huis naar de Maas bij Eisden.

Aan de andere kant van de villa nu, ten O. dus, zit er in de vroeger "rengstraet" genoemde weg een opvallende knik, bij Q namelijk. Maar de weg Q R G heeft niet een zo opvallend verder verloop als de Bessemerweg.

Het grootste probleem is dat er tussen Q en L geen spoor is van een verdwenen weg, noch op het terrein, noch in de kavelgrenzen. En tegenover het oude uiteinde van de Bessemerweg, bij L is de Oosterberm van de Kapellestraat drie meter hoog.

Hoe dan ook, het wegennet is in de buurt van het Steenbos terdege beïnvloed geworden door de nederzetting aldaar.

AANVULLENDE NOTAS

1. Relief en topominie van de omgeving van het Steenbos kunnen we best als volgt begrijpen : Op de ketel (tussen hoogtelijn 115 en de wegen K M N T U, Op het Steenbos (binnen R E D N) en Op de Reng (ter weerszijden van de wegen W R en R G en Op Schietekamer (ter weerszijden van het wegvak C D) vormen een verhevenheid die ten O. begrensd wordt door het delletje genoemd In de wiendel, ten N. door de Voer (Schoppem - Vitsen) en ten Z.-W. door de Remersdelle (Voer en Remersdelle niet op het kaartje).

Genoemde hoogte "hangt vast" aan de hoogte van de Weersterhei, en maakt samen daarmee deel uit van de waterscheiding tussen de Voer en de Beek. Zoals de hoogtelijnen op het kaartje weergegeven is het terrein rond het Steenbos zachthellend (5 m. hoogteverschil op 200 m. lengte).

Huidig gebruik van het terrein : ten N. en O. van de lijn I K M N P Q R W is alles wel. Er zijn daar sinds 1850 (Popp) meerdere hoeven gebouwd: één iets ten O. van de Steenboskapel en meerdere aan de grote weg naar St-Marten. Ten zuiden van laatstgenoemde lijn is er veel veld. Tussen K en M zijn er nog percelen veld die over de weg heen lopen.

2. Steeds weer die vraag : hoe zijn holle wegen hol geworden? En : waarom andere wegen of stukken weg niet? Zijn holle wegen ouder dan de andere?

Op ons kaartje zijn hol, met max. hoogte van de bermen : A D L N (tot 3 m.), R G (tot 1 m.50), G S en een klein stukje van R W (1 m.), nl. precies zover als hij in 1770 als perceelsgrens vermeld staat : langs perceel 13 van onderstaand kaartje! Ook B E R is hol (1 m.50).

Holle wegen vormen uiteraard der zaak steeds perceelsgrenzen. Over vlakke wegen heen kunnen percelen doorlopen : men kan vlakke wegen mee omploegen. Of belet dat omploegen het hol worden van een weg? Merk op dat I K L kavelgrens vormt, en niet hol is!

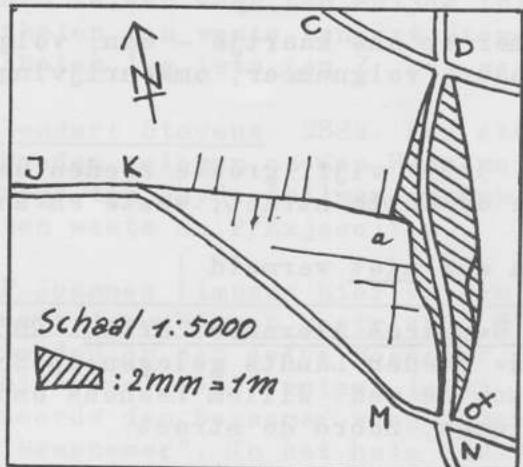
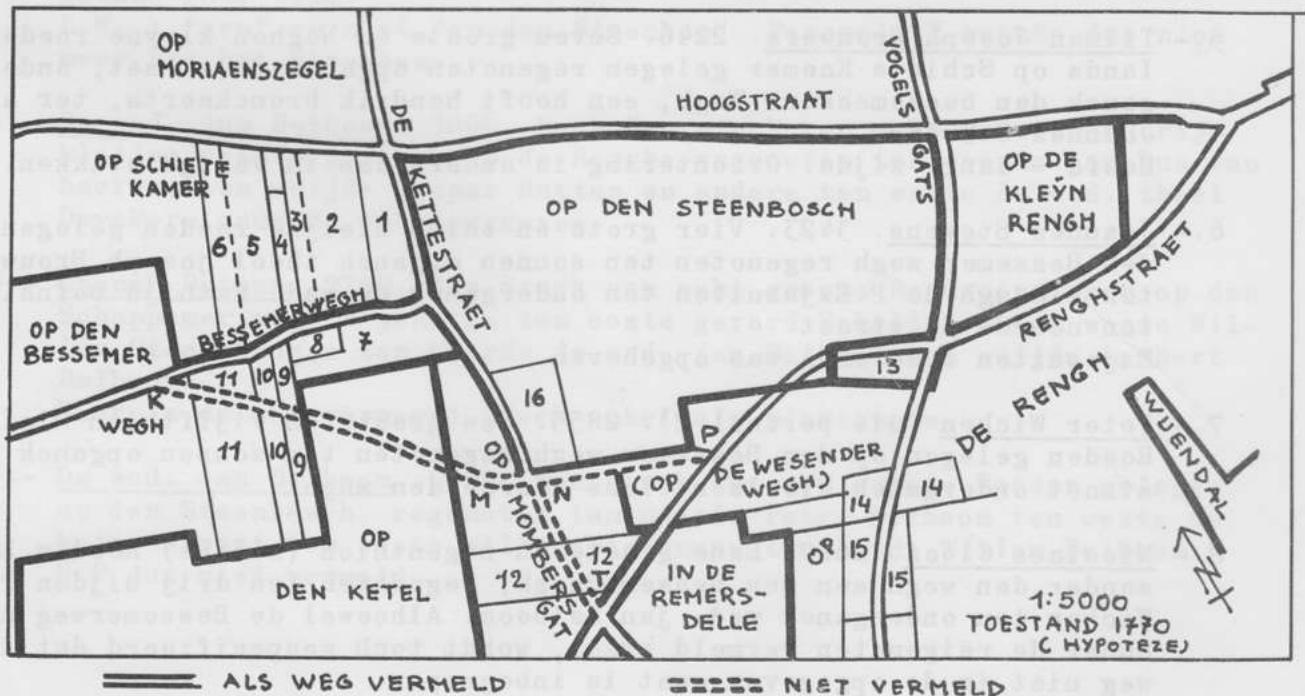

Diagram holle weg

Ook dient aangestipt dat waar de percelen over de weg heenliggen, dat in 1770 ook al het geval was. Maar van 1850 tot op heden is er verandering in de toestand gekomen : P Q is ondertussen perceelsgrens geworden, en de oostelijke drievierden van KM ook ! (Vgl. nota 1)

3. Op bijgaand diagram is de hoogte van de bermen langs de Kapellestraat weergegeven. De breedte van het gearceerde vak geeft de hoogte van de berm aan op dat bepaald punt van de weg. De asymmetrische deuk in de berm, bij a, is wat er overblijft van de oude aansluiting van de Bessemerweg. Merk de hoge berm op juist daartegenover.

4. Op volgend kaartje staan nog maar een paar percelen getekend : het zijn enkele percelen van 1770. Uit de vergelijking van hun ligging en de omschrijving in de kadasterboeken 1770 kan men opmaken hoe wegen aangeduid werden : soms als perceelsgrens (perceel 1), soms als af te trekken oppervlakte (perceel 8), soms als plaatsnaam (perceel 15). Het spreekt vanzelf dat deze enkele percelen te situeren het hele omgevende veld is moeten uitgepuzzeld worden !

Op deze kaart staat nog geen kapel : gebouwd in 1846.
Huizen hebben we weggelaten.

Achtereenvolgens : het kavelnummer op ons kaartje - dan, volgens het kadaster 1770 (Maria-Terezia) : eigenaar, volgnummer, omschrijving - dan eventueel onze opmerkingen.

- 1.- Jan Leenaerts Wed. Willem Leenens. 3459. vijff groote roeden aan de kettenstraet, regenoten ten ooste de Kette straat, weste en sijde Peter Wicken noorde den wegh.
Hier is de Bessemerweg ten zuiden dus niet vermeld !
- 2.- Peter Wicken voord' Erffgenaemen Henricus Alexander Ernon. 2850. twelff groote en seventhien kleyne roeden Landts gelegen op Schiete-kaemer regenoten ter sonnen opganck de wed. Willem Leenens onderganck hendrick heijnen middagh Bessemerwegh, noord de straat.
- 3.- Hendrick heijnen. 1738. Drij groote Roeden landts geleghen op Schiete Caemer regenoten Sonnen opganck Peter wicken onderganck Lendert Bronckaers middagh den wegh op Schoppen leydende ter andere (zijde) Nicolaes Claes.
In plaats van middag, lees : noord !
- 4.- d'erffgenaemen hendrick Bronckaers. 2034. Drij groote Roeden geleghen aan de Kette straat regenoten ten opganck hendrick heijnen ten onderganck Thyleman Brouwers ten middagh Nicolaes Claes, ten noorde den wegh.
Bessemerweg dus weer verzwegen.
- 5.- Tilman Joseph Brouwers. 2246. Seven groote en Neghen kleyne roeden lands op Schiete Kaemer gelegen regenoten opganck de straat, onderganck den bessemeekers Wegh, een hooft hendrik bronckaerts, ter andere Joannes Stevens.
Hoofd = lange zijde. Orientering is anders dan in vorige stukken.
- 6.- Joannes Stevens. 3423. Vier grote en thien kleijne roeden gelegen op den Bessemer wegh regenoten ten sonnen opganck theel joseph Brouwers ten middagh de P.Exjusuiten ten onderganck de wed. Mathijs Dofnaij ten noorde de straat.
Exjesuiten : de orde was opgeheven.
- 7.- Peter Wicken (zie perceel 2). 2855. Ses groote en vijffthien kleijne Roeden gelegen op den Bessemer wegh regenoten ten sonnen opganck de straat onderganck Nicolaes Cloos noorde den wegh.
- 8.- Nicolaes Cloes. 2689. Eene groote en negenthien (kleine) Roeden Landts sonder den wegh aan den Bessemerwegh, regenoten ten drij sijden Peter Wicken ten onderganck wed. jan Belboom. Alhoewel de Bessemerweg niet onder de reigenoten vermeld staat, wordt toch gespecificeerd dat de weg niet in de opgegeven maat is inbegrepen.

- 9.- De wed. jan Belboom. 2994. Een stuck Landts van twee groote en der-thien kleijne roeden gelegen op den Bessemer wegh regenoten ten noorde den selven wegh ten suijde thilman joseph Brouwers ten ooste Joannes thelen ten weste Lendert Stevens. Het bedoelde perceel van joannes thelen lag iets ten Z. van perceel 7.
- 10.- Lendert Stevens. 2884. Een stuck van vijff groote en thien kleijne Roeden gelegen op den Bessemerwagh regenoten ten noorde den selven wegh ten suide thilman joseph Brouwers ten ooste de wed. jan Belboom ten weste de P/Exjesuiten.
- 11.- P.Joannes Limpens hier vooren procurator van het Collegie der Societeyt Jesu binnen Mastricht. 2388. twelf groote en achtthien kleijne roeden op den selve Bossemmer wegh gelegen, regenoten ooste lendert Steevens, weste autaer landt, suide de Erff(genamen) Brouwers, ten noorde den bossemmer weegh. Men vergelyke dit "bossemmer" met Del Vaux "beushemer". In het hele kadaster vonden we maar één "bossemmer" en ook één "bessemeker". (zie perceel 5).
- 12.- De wed. Jan Belboom. 3001. Een halff Bunder en drij kleijne Roeden Landts gelegen op mombersgalt, regenoten ten noorde joannes Belboom suide thilman Brouwers ten ooste den wegh ten weste joannes sappin. Van de weg N T is er dus geen sprake, tenzij we "galt" als gats moeten lezen.
- 13.- Willem Holtappel woonende in de Kette straat. 2975. Drij groote roeden aan den steenbosch gelegen regenoten ooste de straat gaende naer warsage weste joannes Lousberg, suide Michel Waelpot noorde de straat gaende naer Visé.
L.W. : "aen" en niet "op den Steenbos". Perceel 13 hoorde dus niet meer bij het Steenbos.
- 14.- De wed. Jan Belboom. 3006. Noch Een stuck van echt groote en drij kleijne roeden gelegen op de Renghe regenoten ten noorde jacobus van haeren, ten suide gaspar Rutten en andere ten weste de wed. theel Duyckers ende de verklaerdeurse.
- 15.- Gaspar Rutten. 2782. Een Stuck van acht groote Roeden gelegen op den Schoppemer wegh regenoten ten ooste gerard Schellincx ten weste Willem Steenebrugge ten noorde de wed. jan Belboom ten suide Lambert Belboom.
Hier is de weg vernoemd, doch enkel als plaatsnaam.
- 16.- De wed. Jan Belboom. 2998. Een stuck van ses groote Roeden gelegen op den Steenbosch, regenoten ten noorde Peter Belboom ten weste de kette straat ten ooste willem magermans ten suide Willem Belboom. N P dus niet vermeld.

5. De overeenkomst tussen ons kaartje en de plattegrond van de opgravingen bij Del Vaux, Découverte... (ook gereproduceerd in HEEM, 5e jg. Nr 4) : het kruisje dat bij Del Vaux de kapel weergeeft komt overeen met de kapel bij "N" op ons kaartje. De "holle weg in het Noorden" van Del Vaux is de grote weg Voeren - St-Marten. Het woord Romersdelle, lees Remersdelle staat bij Del Vaux iets te dicht bij het Steenbos.

6. Enkele nu nog gebruikte plaatsnamen (Vgl. ook Boileau, Enquête dialectale....). Ze werden ons medegedeeld door Mevr. Jos. te Schoppem.

e gān rey
rémarždēl
a gān kjā.sbōm āf
kapēlāwīax

dār bjandārwiāx
da wīāndal
dār müālawīax
ən gānə kīātal

Dr J. Nyssen

REGINA PACIS

5, Watertorenstraat,

Tongeren

TECHNISCHE HUMANIORA

BEROEPSSCHOOL VOOR SNIT EN CONFECTIE

FAMILIALE SCHOOL

Voor inlichtingen betreffende Internaat, Externaat, Half-Internaat zich wenden tot
de Zusters van de HH. Harten, 5, Watertorenstraat, Tongeren.

FLITSEN UIT VER VERLEDEN

HENDRIK II
HERTOG VAN LOTHARINGEN EN BRABANT
KOOPT HET KASTEEL DALHEM

1244 - 24 Februari. Roermond.

Actum et datum apud Ruremundam anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo tercio in vigilia beati Mathei apostoli.

Hertog Hendrik II verklaart het kasteel van Dalhem te hebben aangekocht van Diederik, graaf van Hochstaden, onder volgende voorwaarden die hij zich verplicht stipt na te leven, t.z. het uitkeren van een jaarlijkse rente van 100 Keulse Mark, voor de helft verhaalbaar op het erfleen Heerlen, voor de andere op gronden gelegen tussen de Ahr en de Roer, verder van een bedrag van 2.000 Keulse Mark, betaalbaar in twee gelijke stortingen. De graven van Sajn, Gelderen en Loon en de steden Leuven, Brussel, Antwerpen, Tienen, 's-Hertogenbos, Zoutleeuw, e.a. stelden zich borg ten overstaan van de graaf van Hochstaden.

Getuigen : Koenraad van Hochstaden, aartsbisschop van Keulen, de graven van Sajn, Gelderen en Loon, de aartsdeken van Keulen, de proosten van St-Severinus, van O.L.Vrouw te Keulen, de heren van Perwez, Grimbergen, Brenich, Braunshorn, Altena, Wickrath, Randeraedt, e.a.

1244 - 24 Februari. Roermond.

Actum apud Ruremunde anno Domini M^o CC^o XLIII° in vigilia beati Mathei apostoli.

De graven van Sajn, Gelderen en Loon stellen zich borg voor Hendrik II, hertog van Brabant, ten overstaan van Diederik van Hochstaden, met betrekking tot de afstand van het kasteel van Dalhem aan de hertog.

1244 - 6 Maart. Leuven.

Actum et datum apud Lovanium dominica qua cantatur Oculi nostri anno Domini millesimo CC^o quadragesimo tercio.

Op verzoek van Hendrik II, hertog van Lotharingen en Brabant stellen de steden Leuven, Brussel, Antwerpen, 's-Hertogenbos, Zoutleeuw en Tienen zich borg, samen met de graven van Gelderen, Sajn en Loon, ten overstaan van Diederik, graaf van Hochstaden, voor de naleving van de overeenkomst gesloten tussen Hertog Hendrik en graaf Diederik, voornoemd, betreffend het kasteel van Dalhem.

N.S. Uit het reeds genoemd inventaris van A. Verkooren, Brussel 1961; blz. 92.

Akten berustend in het Rijksarchief te Brussel.

AUS DEM LEBEN HIESIGER BAUERN

Die Handschrift XHONEUX-NOLS (Memorie, ofte Gedächteniss Buch)

Die Handschrift, ein in Halbleder gebundenes in -12, umfasst 87 Blätter oder 174 unpaginierte Seiten.

Die 71 ersten Seiten, ausser den Seiten 19^b, 23^b, 27, 28, 34^b, 38, 39, 42^b, 43, 47^b, 49, 50, 51 (Catherina Josepha Xhoneux), 29, 35, 40, 41, 53, 54 (Wilhelm Joseph Nols) und 48 (Maria Sophia Xhoneux) sind von Johann Wilhelm XHONEUX.

Die übrigen sind von Wilhelm Joseph Nols, Ehegatte von C.J. Xhoneux (71^b bis 98), von seinem ältesten, unverheirateten Sohn Wilhelm (98 bis 108a) und von dessen Neffen W. Ludwig (108^b und 109a) und Nichte Hubertine Leclerc (109^b bis 113).

Die Seiten 16, 20, 21, 24, 30, 36, 44, 45, 46, 52, 55bis, 63, 105, 119 und 122 bis, 174 sind unbeschrieben.

Ausser den angeführten Stellen enthält das Gedenkbuch Angaben über geerbte, und geliehene Kapitalien :

1. "Oberste (oder Overste) Bosch (oder Busch) (§.17 f.) (1)
2. Gründe zu "Lonzender Büsch" (§.18 f.)
3. Ein "Bemt in de Houinne" (§.18, 22 f.) (2)
4. Ein Gut zu "KleenCappel" (oder "Cleen Cappel) (§.12, 31 f.) (3)
5. Haus auf Cappel (S.25-29)
6. Haus in Herbesthal (S.42 f.)

sowie die "Theilung" das Vermögens von A.M. Grootedaes (S. 77 bis 83) und die "Abschrift der Theilung zwischen die Kinder von Wilhelm Franz Nols & Anna Maria Geron" (S. 84-96).

Die Handschrift gehört zur Zeit Herrn LOUIS NOLS (Stöck, Herbesthal), Urenkel von Wilhelm Joseph Nols.

J.W. XHONEUX (1773-1831)

Auszüge aus : Gedächtenüss Buch
Der führnehmste geschichte
die Sich in Zeit meines Lebens
zugetragen haben in Europa.

Die Handschrift, ein kleines in Halbleder gebundenes in -8°, umfasst 135 Blätter oder 270 Seiten. Diese sind paginiert von 1 bis 185 : Seite 55 wurde bei der Paginierung übersprungen und die Seiten 158 bis 185 (statt 258 bis 285) sind falsch numeriert.

Dieser Paginierung zufolge fehlen Blatt 12 mit den Seiten 23 und 24, die Blätter 16, 17, 18, 19 mit den Seiten 31 bis 38 sowie die Blätter 125, 126, 127 und 128 mit den Seiten 250/251 bis 256/257 statt 249/250 bis 255/256.

Die Seiten 83, 141, 157 und 167 sowie die vier letzten (unnumerierte) sind unbeschrieben.

Die ganze Niederschrift ist von derselben Hand.

Die Handschrift gehört zur zeit Herrn Louis Teller, Sohn von Klara Nols, Urenkelin von Wilhelm Joseph Nols, Schwiegersohn von J.W. Xhoneux.

- [S.2] Käyser Joseph der Zweite, Maria Theresia ältester Sohn, kam zur regierung 1780, und gerieth bald im krieg mit den türken, und er nahm den türken eine festung nach der andere hinweg, und drohete Sie ansehnlich, den gantzen untergang,
1784 gerieth er in un Einnigkeit mit den Holländeren wegen einer Schifffart auf de Schell, die Sie ihm verweigert hatte, und er Schickte Volck auss östenreich, nach Braband, und
- [S.3] das war das Erste Volck, das man Seit lange Jahren hier im Land gesehn hatte, aber nicht de Letzte, und sie bereithteten Sich beyderseits zum krieg, und 1785 machten de holländer fried mit ihm, zu fontaine Bleau, und er zoeg Seine Völcker wieder zurück, nach ostreich, und er fuhr fort mit den turkenkrieg,
- [S.4] Bald darnach im jahr 1787 war die greüliche ZweÿSpalt zu achen, wegen anstimmung neuer Borgemeisteren, da gaben es zweÿ parteÿen, Einige hielten es mit den neuen, und Etlichen mit den alten, und es Entstund Eine grosse Verbitterung der gemüther, unter de Bürger, zweÿspalt,

hass, neid, zancken, Schelten, verwünschen, haderen, Schlagen, Steichen, verwunden, Schiessen, todschläg, Mördery, verletzung der häuser, und allerhand ungelück, und das

- [S.5] Daurte gantze monathe fort, endlich kamen troupen dahin, von der Cuhrfürst von jülich, um de unruhe zu stillen, und de acher Bürger Stelten Sich zu Wehren, und sie postirten Sich führ Cöller thor, und wie Sie de troupen Sachen angemaschieren komein, in Schlagtordeung, da flohen sie alle in de Stadt, und versteckten Sich, und de troupen maschirten hinein und alles war stil, und alle unEinigkeiten waren aufgehoben,
- [S.6] 1788. Da Brach der Brabendsche revolutions krieg aus, wegen Etliche Swierigkeiten, die braband auszustehen hatte, wegen der türken krieg, und wegen Etliche aufhebungen, und veränderungen der klosteren, die käyser joseph unternahm, Bauren, und Bürger, bewafnete Sich, mit unterstützung der Staaten, und Geistlichkeit, und jagten die nog Etliche käyserliche troupen, auss gantz Braband, und verfolgte Sie bis auf de gräntzen von
- [S.7] von achen, und sie bleiben über Ein Jahr meister in Braband, wie auch hier im Land, und sie nenten sich patrioten-
1790 Schickte der käyser Etlich Volck aus östenreich, nach Braband, um de brabender wieder unter Sein gehorsahm zu bringen, und wegen der türken krieg konte er nicht Volck genug Schicken, und de Bra-bender wehrten Sich tapfer, de Erste Schlagt geschahe am Baptiste bej herve, da waren de Brabender Eingeschantz
- [S.8] und sie reterirte bis in herve, und de Schlagt war noch nicht Entscheiden, und hier im Limbourger land, wurden de Leüth aufgebothen, um de käyserliche zu helfen, und jeder Meyer maschirten an den tag mit seine bauren, aus jeder dorf, hauffenweiss auf herve zu, um de käyserliche zuhelfen, aber Sie richteten nichts auss, wie Sie an herve kamen, und hörten das feüren, da Sprungen Sie über heggen und Straüch, und Liefen davon, aber de Bürger von herve, hatten
- [S.9] de kaiserliche gut geholfen, und doch am abend, musten de keyserliche aus herve retireren, und mit ihnnen gantz herve, weil sie de keyserliche geholfen hatten, und de patrioten plünderten gantz herve aus dieselbe nacht, und am morgen, zoegen sie Sich zurück, bis auf den Somangner berg, und de kaiserliche zoegen Sie da unteraugen, und sie hielten Selben tag da noch ein Schlagt, und de patrioten rete-rirten bis über de mass,
- [S.10] und de kaiserliche angegirte hier im Land Volontaire, oder freÿwillige, und es nahme viele hier im Land freÿwillige diinst, führ So lang als der krieg dauren Soll, und es waren er viele, So woll grosse Stands persothen, als gemeinen, und Sie wurden käyserliche Volontairen genant, und hier im Limbourger land, hat man sich niemahl, in Eine revolution gemischt, gegen den käyser, darum tragen Sie den nahm, bis auf
- [S.11] heütigen tag bej dem käyser, gertreüe Limbourgerer, und Sie verfolgte de patrioten bis in braband, und da greif alles zu den waffen, gross und klein, So gar de geistliche, Capuciner, und minderbrüder, zoegen mit ins feld : und wegen den türken krieg, war der kaiser genöthiget, Ein acort mit ihnen Einzugehen, und Es wurd fried noch im selbe jahr, und Ein jeder kehrte wieder nach hauss und alles war Still

- [S.12] In der zeit Entstund Eine ziemliche theurung im getraid, da Empörte sich de Bürger von herve, hodimont, Dison, Verviers, und dessen gegenden, und Beschuldigten de früchten handels leuth, und kaufleuth, an der theürung, und sie kamen gewafneter hand, es montags, nach aubler marck, und zu allen früchten händler im Land, und thäten früchten und Brod verkaufen, an
- [S.13] preiss nach ihrem belieben, und Sie beschuldigten den Ehrwürdigen Hernn Prilat Chaineux, von Klosterath, an der früchten theürung, und sie zoegen dahin, mit ihren gezwungenen Obristen, und Die thäten das Volck am achener Bosch liegen bleiben, und de obristen fuhren dahin ihn ihre kutschen, und sie traffen den Hernn Prilat ihn achen an, und sie hielten Eine Unterredung
- [S.14] mit ihm, und sie kamen zurück, und Sthilten das Volck mit viele Versprechungen, und Ein jeder kehrten wieder zurück nach seinem gewerb, und alles bleib Still, und sie hatte mehr geschadet als genutzt, an der theürung der früchten,
- [S.15] Das Lüthiger land gehörte vorzeiten an den Bischof van lüthig, das war sein Eigendom, und er Schreib Sich Prinz von lüthig, 1789 fingen de Bauren und Bürger an zu revolteren, gegen den Prinz, wegen de Schwere imposten, oder abgaben, oder Contribution, und er musste Sich mit der flucht Salvieren, und er zoeg über den reihn, zu der Bischof von münster Westphalen, und der Schickte
- [S.16] Soldaten um de lüthiger zu Bändigen, und es kammen noeg darzu maintzer, Bönsche, en Darmstähder, das waren zu derzeit Bischöfe, und Churfürste zu gleich, die hatte ihr Eigen Volck, aber Sie konten nichts anrichten de lüthiger Patrioten wehrten Sich tapfer, und sie Stunden zwischen lüthig und thongeren, im hasselder feld, gecampeert, und da bleiben Sie auch Stehen bis das de östenreicher kamen, die auf den marsch nach franckreich
- [S.17] waren, und ihm durchgehen hatten sie alles wieder zur ruhe gebracht, Sonder das Schwerd zu ziehen, und sie behandelten de Stadt und das Land gantz friedlich, Sonder Einige gewalt zu üben, und zoegen weiter nach frankreich, 1791 nach Einer abwesenheit von achtzehn monathe, kam der Ehrwürdigen Bischof wieder nach lüthig, und wird unter laütung aller glocken, und im Schall der kannonen höchst feyrlich Empfangen,

(1) Boileau, Enquête dialectale sur la toponymie germanique du Nord-Est de la Province de Liège, XVI Toponymie de la Commune de Lontzen, S. 273, 80. op *ənə ɔ̃vaštə bōü.š*, off. OBERSTENBUSCH : B 3. Ferme

(2) Boileau, op.cit., ibid. S. 270, 41, op *ən h̄nəjə*, (parfois : *h̄n̄jə*) "Honien" M., "Honnien" C., "Honienstrasse" R.: C5. Ferme

(3) Boileau, op.cit., XXVII Toponymie de la Commune de Henri-Chapelle, S. 456, 56. op *kleŋ kapəl'*, "Klein(e) Kapel" C., "Klinkapel" G.: C 2. Désigne une ferme à Crojous.

Uit het Verleden van Eupen.

SONNAGE DES CLOCHE

OPSTAND TEGEN HET NIEUW REGLEMENT

In ons vorig nummer publiceerden wij de reglementering van 20 September 1764 betreffend het luiden der klokken te Eupen, bij overlijden, begrafenis, enz.

Art. 30 van dit reglement luidde als volgt :

" Ende gebeurende, dat eenighe Turbulenten ingesetene offte andere hun " souden verstouten van hun te attroueren, ende met gewalt hun te bemees- " teren van den Thoren, en Klocken te Lyijden gelijck sulx alreeds geschiet " is teghens onze voorgaende ordonnantien, soo sullen deselve gestraefft " worden bij Bannissement offte andere corporele straeffen naer geleghen- " heyt van saecke.

Niet lang zou het duren alvorens dit artikel in al zijn gestrengheid zou worden toegepast.

Ten jare 1765, op 30 Juni, kwam het gemene volk in opstand. Het schoolden samen en eiste met geweld de sleutels van de toren, ten einde het overlijden van een kind te kunnen luiden op de oude manier.

Daarbij werd het huis van burgemeester Thomas Salm overvallen en de ruiten verbrijzeld. Dezelfde dag werd de schepene van het Hoge Hof van Limburg, Ransonnet, mishandeld en zwaar gewond.

Des anderendaags werden de vier burgemeesters-regenten gedwongen een akt te ondertekenen waarbij de jongens hun oud recht tot luiden werd teruggeschonken. Men werd daarenboven gedwongen een bedrag van honderd oorden uit te keren als vergoeding van zogezegde procedurekosten en... het bier dat er gedronken was geweest.

De wolkooplieden werden gedwongen tot een akkoord met de scheerders om voortaan hun loon uit te keren aan de koers der plakaten of van Luik.

Nu werd door de Raad van Brabant een bevel tot aanhouding uitgevaardigd ten laste van 20 personen, waaronder een vrouw. Hun namen worden in de bijgaande, originele Franse tekst van burgemeester Vercken vermeld.

De vijf eerstgenoemden werden aangehouden en naar Brussel overgebracht door de marechaussée, die in de nacht van 15 Aug. 1766 Eupen binnenrukte, vergezeld van een bataljon van het regiment van Saksen-Gotha en een schadron dragonders. De schuldigen voornoemd werden van 5 tot 10 jaar verbannen. Jean Knewert werd gegeeseld en Winand Reynerts, op vlucht, in afbeelding gehangen.

L'an 1765 il y eut à Eupen une émeute de la populace au sujet du Règlement des Cloches folio 33, qu'on alloit mettre en exécution.

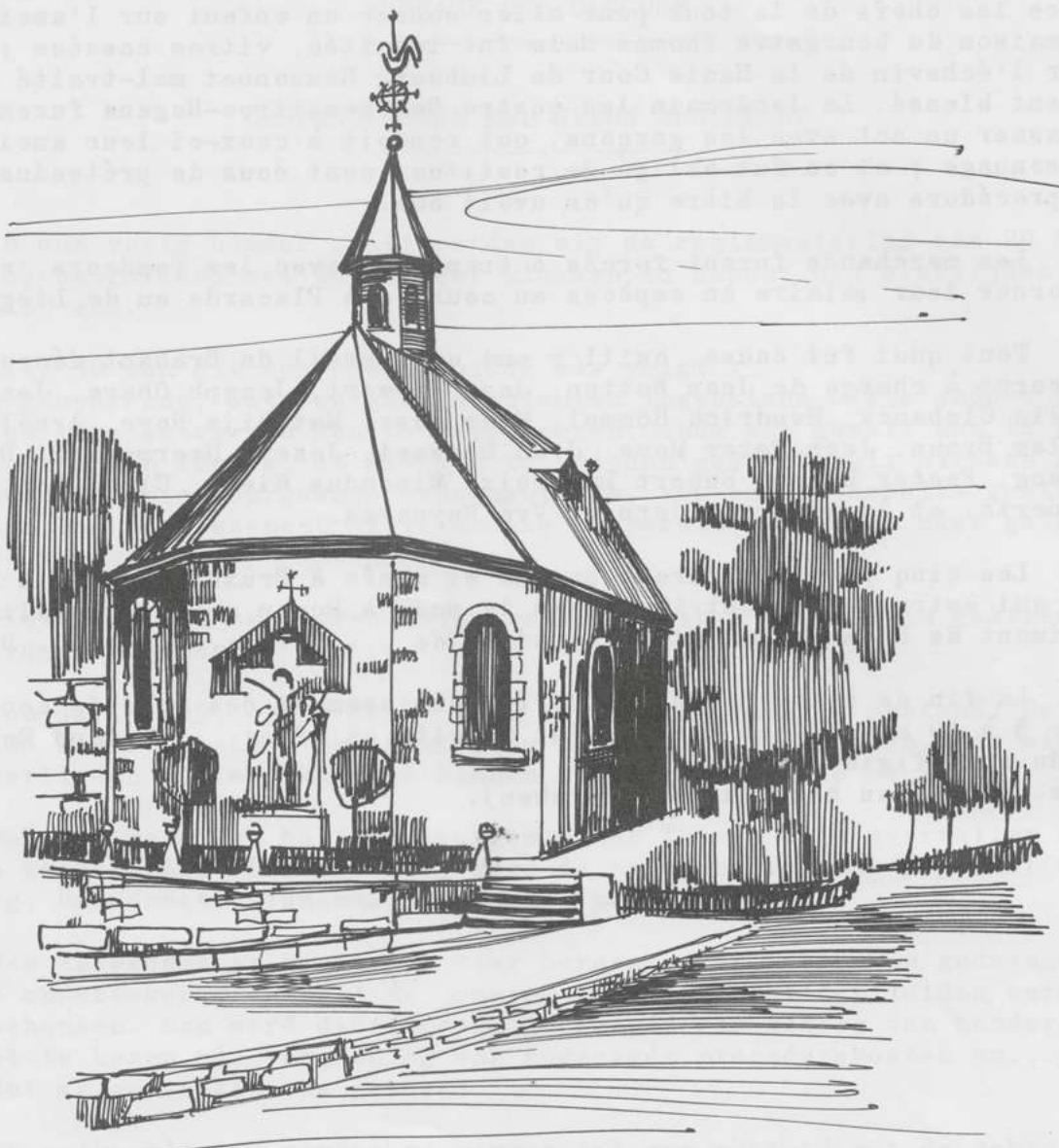
Le peuple s'est assemblé en tumulte le 30 Juin, et se fit donner par force les chefs de la tour pour aller sonner un enfant sur l'ancien pied : la maison du bourgste Thomas Salm fut insultée, vitres cassées ; le même jour l'échevin de la Haute Cour de Limbourg Ransonnet mal-traité et grièvement blessé. Le lendemain les quatre Bourgemaitres-Regens furent forcés à passer un act avec les garçons, qui rendoit à ceux-ci leur ancien droit de sonnage ; et on fut obligé de restituer cent écus de prétendus frais de procédure avec la bière qu'on avoit bue.

Les marchands furent forcés à transiger avec les Tondeurs, et leur accorder leur salaire en espèces au cours des Placards ou de Liège.

Tout quoi fut cause, qu'il y eut au Conseil du Brabant décret de prise de corps à charge de Jean Wetten, Jean Knewert, Joseph Obere, Jean Schutz, Gillis Clebanck, Hendrick Hommel, Mees Voss, Matthijs Roye, Arnoldus Luijsch, Willem Braun, Jean Peter Moye, Jean Derwael, Joseph Raermecker, Dierick Strang, Peeter Hiess, Hubert La Croix, Winandus Hiess, Claes Vos, Winand Reynerts, et la soeur du dernier Vve Reynerts.

Les cinq premiers furent saisis et menés à Bruxelles par la marechaussee qui entra le 15 Aout 1766 dans la nuit à Eupen avec un bataillon du régiment de Saxe-Gotha, et un escadron de Dragons.

La fin de cette histoire fut le bannissement des prédis coupables pour 5 à 10 ans ; Jean Knewert fut fouetté en effet, et Winand Reynerts pendu en effigie.
(blz. 54/55 van het Journaal Vercken).

250 Jahre Bergkapelle

St-Johannes Baptist zu Eupen 1712 - 1962

Broschüre zum Preise von 20 Fr. beim Verfasser erhältlich durch Ueberweisung auf dessen Postscheckkonto 746769 K. Janssen-Hauzeur, Eupen, Judenstrasse 83

250 JAHRE BERGKAPELLE ZU EUPEN 1712 - 1962

K. Janssen-Hauzeur.

Am 27. Dezember 1962 jährt sich zum 250. Male der Tag, an dem in der Kapelle zum hl. Johannes Baptist auf dem Berg, im Volksmund kurz Bergkapelle genannt, das erste Messopfer dargebracht wurde. Aus diesem Anlass soll die vorliegende Schrift als kleine Erinnerungsgabe und als Beitrag zur Heimatgeschichte gelten, womit der Verfasser, selbst zur Pfarre St. Josef gehörend, keinen Anspruch auf Unfehlbarkeit erhebt.

BAU UND AUSSTATTUNG DER BERGKAPELLE IM 18. JAHRHUNDERT.

Hundert Jahre prägten das Antlitz des eigenständigen kirchlichen Lebens von Eupen in Seelsorge, Verwaltung und Architektur. Der Bau der Bergkapelle ist als unzertrennlicher Teil dieser Entwicklung zu werten. Auch ergibt sich die Tatsache, dass die Grundlagen zur überlieferten glücklichen Zeit der österreichischen Herrschaft bereits viel früher, inmitten äusserer Bedrängnis und Not, geschaffen wurden, womit sich das zwar gemächliche, doch ungemein zähe Element des Menschenschlags in den Limburgischen Stammenden, zu denen Eupen zählte, einmal mehr erweist. Als Ausgangspunkt der Evolution wäre das Jahr 1648, in dem der Dreissigjährige Krieg zu Ende ging, anzusetzen, während dieselbe 1748, wiederum mit dem Ende eines Krieges, diesmal des Österreichischen Erbfolgekrieges (1740-1748), und dem Frieden von Aachen, abklingt. Dazwischen liegen mannigfache Unbilden und militärische Ereignisse, an denen das Eupener Land durch Einquartierung von Freund und Feind, durch Kontributionen, Plünderung und Brandschatzung schwer zu tragen hatte : 1667-1697 die französischen Eroberungszüge um die europäische Vormachtstellung mit Einnahme und Zerstörung der Festung Limburg durch den Feldherrn Condé (1675) ; 1701-1714 der Spanische Erbfolgekrieg mit nochmaliger Einnahme und endgültigem Untergang der Festung Limburg durch Churchills Vorfahr Marlborough, Oberbefehlshaber der englisch-holländischen Truppen (1703). 1668 herrschte die Pest, 1692 richtete ein Erdbeben grossen Schaden an. Dennoch ging es langsam und unaufhaltsam aufwärts, seitdem (1648) Eupen zur Herrlichkeit mit eigener Hochgerichtsbarkeit aufstieg und sich damit grösstenteils verwaltungsmässig, juristisch und kirchlich von der Bank von Baelen lösen konnte. Mit mehr als 4.000 Einwohnern wies der Ort eine für damalige Verhältnisse bereits ansehnliche Bedeutung auf. Doch lagen Landwirtschaft und Tuchmacherei infolge des allgemeinen Chaos anfangs sehr im argen. Allmähdlich konnte sich insbesondere die Tuchindustrie erholen, wozu die Spanische Regierung in steigendem Masse beitrug.

Ubel war es um Moral und Religion bestellt, zumal grosser Mangel an Priestern herrschte. 1661 gelingt es, die Führung der Kapuziner der wallonischen Provinz (Lüttich) von der misslichen kirchlichen Lage zu überzeugen und zu einer Niederlassung in Eupen zu bewegen. 1665 erteilt Kurfürst Maximilian Heinrich, Erzbischof von Köln und Fürstbischof von Lüttich, von

seinem Regierungssitz in Schloss Brühl aus, die Genehmigung zum Bau von Kloster und Kirche.

1686-1692 ist Kanonikus W. Cuperus aus der Abtei Klosterrath (Kloster Rode, Rolduc) bei Herzogenrath, Rektor von Eupen. Leider fehlen biographische Einzelheiten über diesen vortrefflichen Gottesmann. Viel Anfeindung brandet ihm entgegen; denn er muss hart durchgreifen, um in der lang verwahrlosten Gemeinde geordnete Zustände zu schaffen. Unbeirrt bahnt er den Weg zum grösseren Wirken seines Nachfolgers, leitet nicht nur die Renovierung von St. Nikolaus ein, sondern bringt auch der Betreuung der Gläubigen in den entlegeneren Vierteln der Gemeinde viel Verständnis entgegen.

1686 schlägt die reiche Kaufmannsfamilie Klebanck am Werthplatz die Errichtung einer Kapelle vor und stellt fürs erste das notwendige Baugelande zur Verfügung, Rektor Cuperus unternimmt die nötigen Schritte zur Genehmigung, 1688 erwirkt er mit gleichem Eifer für die Bewohner von Haas und Bergviertel die Zustimmung zum Bau einer Kapelle. 1690 erfolgt die Grundsteinlegung der von Familie Klebanck gestifteten Werthkapelle, die 1691 fertiggestellt wird.

Der aus Eschweiler stammende Kanonikus Caspar Henrico löst 1692-1694 Rektor Cuperus ab.

Ihm folgt 1694-1697 der in Walhorn geborene Nicolaus Heyendal. Vielseitig gebildet, mit Amtsgeschäften wohlvertraut und Organisator van Format, begegnen ihm die konservativen Kreise der Bürgerschaft feindselig. Mutig nimmt er den Kampf auf und erreicht 1695 die Erhebung der Kapelle von St. Nikolaus zur selbständigen Pfarrkirche Eupens und somit die endgültige Emanzipation von der Baelener Pfarre. Rektor Heyendal wird durch Kurfürst Josephus Clemens, Erzbischof von Köln und Fürstbischof von Lüttich, zum ersten Pfarrer von Eupen, ernannt. Der vielen Streitigkeiten und ungerechtfertigten Abneigung eines Teils der Bevölkerung müde, zieht er sich aber bald nach Klosterrath zurück, wo er später die Abtwürde bekleidet und noch viel zur Förderung der kirchlichen Belange unserer Heimat beigetragen hat.

Erneut erscheint Caspar Henrico, diesmal als Pfarrer, 1697-1733. Unter ihm genehmigt 1698 Josephus Clemens die Niederlassung der in Limburg gestifteten Genossenschaft der Rekollektinnen auf dem Heidberg zwecks besserer schulischer Ausbildung der weiblichen Jugend. 1710 wird das Eupener Waisenhaus errichtet. Da die Bevölkerungszahl weiter ansteigt, muss die Kapuzinerkirche vergrössert werden. 1712 Bau der Bergkapelle. 1713 Ermordung des Meyer (Gerichtsvorsitzenden) der Herrlichkeit Eupen Dr. Thomas Dahl (Dael) auf der Rückreise von Monschau, wovon noch heute das sogenannte Meyers Kreuz an der Landstrasse und August Tonnars Heimatdrama "Das Ende der Herrschaft Stockem" künden. Im selben Jahr Friede von Utrecht.

Die katholischen südlichen Niederlande, zu dem das Gebiet des alten Herzogtums Limburg und damit Eupen gehört, werden vom Königreich Spanien getrennt und dem Land Österreich einverleibt, dessen Erzherzog zugleich Kaiser des Reiches ist. 1721, auf Veranlassung von Henrico, Beginn des Neubaus der Pfarrkirche St. Nikolaus nach den Plänen des in Aachen ansässigen italienischen Baumeisters Mefferdatis. 1724 Errichtung einer Kapelle auf dem Heidberg. 1729 Erweiterungsbau und Konsekration der Bergkapelle. 1733 dankt Pfarrer Henrico infolge Krankheit ab, um seinen Lebensabend in der Abtei Klosterrath zu verbringen.

Fortsetzung folgt.